

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 29.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 07.06.2022

Sporda Kibir (Hubris) Sendromu; Ölçek Geliştirme ÇalışmasıÖmer Faruk TUTAR*
Eyyup NACAR****Öz**

Araştırmamızın amacı sportif etkinliklere katılan sporcuların kibir (hubris) sendromu düzeylerini ölçmek üzere geçerlilik ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek geliştirmektir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle sporda psiko-sosyal alanlarında görev yapan uzmanların görüşleri alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu ile beraber belirli demografik değişkenlere de karar verilmiştir. Uzman görüşlerinde onay alındıktan sonra taslak pilot çalışma ile test edilmiştir. Ardından çalışmanın asıl grubu olan aktif sporcular üzerinden veriler alınmıştır. Gelen sonuçlar ile beraber açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğin faktör yükleri, elenmesi gerek sorular, güvenilirlik düzeyi ve açıklanan varyans düzeyi belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinden sonra, uyum iyiliği indeksinin ve ölçek faktör yapısının uygunluğu; Revizyon indeksleri ve artık değerler matrisi ile ölçeğin yapısında değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı; Ölçek yapısının geçerlik ve güvenilirliği, faktörler arası korelasyon analizi, çıkarılan ortalama varyans, iç tutarlılık testi ve bileşik güvenilirlik testleriyle de ölçek yapısının geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilecektir. Sonuç olarak 12 madde 3 alt boyuttan oluşan “Kibir (Hubris) Sendromu Ölçeği” geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Kibir, Hubris, Sendrom.

* Dr., Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, tutar10476549@hotmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8084-6329>

** Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, enacar@firat.edu.tr, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8470-3325>

Arrogance (Hubris) Syndrome in Sports; Scale Development Study

Abstract

The aim of our research is to develop a scale with proven validity and reliability to measure the Arrogance (Hubris) syndrome levels of athletes participating in sports activities. In the development process of the scale, first of all, an item pool was created by taking the opinions of experts working in the psycho-social fields of sports. Along with the item pool, certain demographic variables were also decided. After getting approval from expert opinions, the draft was tested with a pilot study. Then, data were obtained from active athletes, the main group of the study. The factor loads of the scale, the questions to be eliminated, the level of reliability and the level of explained variance were determined by performing explanatory factor analysis together with the results. As a result of confirmatory factor analysis, the suitability of the goodness of fit indices and the factor structure of the scale; whether a change is required in the scale structure with modification indices and residual value matrices; The validity and reliability of the scale structure were determined by correlational analyzes between the factors, the mean variance extracted, internal consistency tests and composite reliability tests. As a result, the “Arrogance (Hubris) Syndrome Scale” consisting of 12 items and 3 sub-dimensions was developed.

Keywords: Sport, Arrogance, Hubris, Syndrome.

Giriş

Hubris sözcüğü İngilizce'de aşırı gurur, kendini beğenme ve kibir anlamına gelir. Birçok farklı alan tarafından kullanılan bu sözcük, empati eksikliği ve duygusal kontrol eksikliği olarak tanımlandığında modern bilimde yerini bulmuştur. Gurur veya yüksek özgüven olarak tanımlanan hubris, modern çağda aşırı önyargı, kibir ve detaylara dikkat etmeden hareket etme olarak tanımlanmaktadır (Robinson vd., 2016). Kibir, insanları alçakgönüllülük ve güç hırsı arasında bitmeyen bir savaşa sürükleyen bir insan hatası, kişinin abartıldığı ve karşıdakinin küçük düşürüldüğü kırık bir ilişkide kişinin yüceltilmesinin kibirli davranışdır (Jakovljević, 2011). Kibir de zulüm ve aşağılamanın bir karışımı olarak gösterilir. Özellikle siyasi toplumlarda ahlaki ve siyasi tehlikeler yarattığının farkedilmektedir. Hubris sendromlu kişiler genellikle duygusal olarak tehdit altında hissederler ve herhangi bir eleştiriye bir tehdit olarak algırlar ve şiddete küstahça tepki verirler (Owen ve Davidson, 2009).

Hubris sendromu, yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkan çoğu kişilik bozukluğunun aksine, belirli bir süre boyunca sahiplenici davranışlarla kendini göstereceği için her yaşta görülen bir kavram olarak karşımıza çıkar (Rijsenbilt ve Commandeur, 2013). Güce bağlı bir sendrom olması sebebiyle gücün kaybolması ile de kendiliğinden ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Öte yandan, bir kişide kibirden söz edebilmek için kişinin daha önce bir akıl hastalığının olmaması gerekir (Claxton ve ark., 2015).

İnsanlar rekabetçi bir kişiliğe sahip tek canlı olarak kabul edilir ve bunu gönüllü olarak tanır (Timuroğlu ve İşcan, 2008). Diğer canlıların hayatta kalma mücadelesinde birbirleriyle yarıştıkları iddia edilse de bu kavramı bir rekabet olarak adlandırmak güçtür. Yarışma denilince akla gelen ilk kavram spor kavramıdır. Sporun günümüze kadar gelen tanımlarında rekabet vurgusu sıklıkla kullanılmıştır (Erdemli, 2008). Sporun günümüz şartlarında geldiği noktada iki önemli faktör öne çıkıyor. Kibir sendromunu oluşturan faktörlerin başında da gelen güç ve başarı kavramlarıdır. En iyi sporcuların başarıları sayesinde toplumda tanınma, kabul görme ve ilgi odağı olma gibi durumlar ortaya çıkar. Sporcuların, antrenörlerin ve diğer tüm ünlü spor profesyonellerinin kariyerleri sona erdiğinde bile aşırı derecede ilgi, hayranlık ve pohpohlanma arzuları devam etmektedir. Bu bağlamda eşit ilgi göremeyen sporcular ile kariyerinin bitiminden sonra yeni bir yaşamı kabullenemeyen sporcular birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Bayrak ve Tunçkol, 2012).

Günümüzde spor branşlarında tanınırlığında vermiş olduğu duygular ile kibir durumu pek çok sporcuda görülmektedir. Bu durum popülerliğinde vermiş olduğu özgüvenle beraber toplumun görüp duyabileceği tüm ortamlarda kolayca ifade edilmektedir. Futbol branşının en önemli yıldızlarından olan Cristiano Ronaldo bir demecinde “Böyle bir olayın yaşanmasına tabii ki şaşırmadım. Çünkü ben yakışıklı, zengin ve müthiş bir futbolcuyum. Beni kıskanıyorlar. Bunun başka bir açıklaması olamaz.” kullandığı sözler kibir ve egonun bir göstergesidir. Bunun yanı sıra Eric Cantona “Manchester United’a transfer olmadan önce Sir Alex Ferguson’a ‘Benimle çalışacak kadar büyük bir teknik direktör müsün?’ diye sordum.”, Zlatan İbrahimovic “Antrenman, Zlatan ne zaman isterse o zaman başlar” ve Sergen Yalçın “Jean Tigana, futbol zekamın Platini’de bile olmadığını söylemiş. Doğru söylemiş. Bana geldi çok yeteneklisin dedi. Onu biliyorum, bilmediğim bir şey söyle dedim.” gibi tarihte yerini alan sporcuların sözleri sporun içinde kibirin ve egonun olduğunu ispatlamaktadır (Web1).

Yapılan literatür çalışmaları neticesinde sporun başarı ve güç faktörleri ile kibir kavramının bir bütün halinde ele alınabileceği gözlenmektedir. Literatüre bakıldığında sporcuların kibir sendromu düzeylerini belirleyecek kibir ile ilgili ölçek çalışmasının olmamasından dolayı sporda kibir (hubris) sendromu ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmamızın amacı sportif etkinliklere katılan sporcuların kibir (hubris) düzeylerini ölçmek üzere geçerlilik ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek geliştirmektir. Ayrıca bu araştırma neticesinde ulusal ve uluslararası alan yazına yeni bir ölçek kazandırılması amaçlanmaktadır.

Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle sporda psiko-sosyal alanlarında görev yapan uzmanların görüşleri alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu ile beraber belirli demografik değişkenlere de karar verilmiştir. Uzman görüşlerinde onay alındıktan sonra taslak pilot çalışma ile test edilmiştir. Ardından çalışmanın asıl grubu olan aktif sporcular üzerinden veriler alınmıştır. Gelen sonuçlar ile beraber açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğin faktör yükleri, elenmesi gerek sorular, güvenilirlik düzeyi ve açıklanan varyans düzeyi belirlenecektir. Doğrulayıcı faktör analizinden sonra, uyum iyiliği indeksinin ve ölçek faktör yapısının uygunluğu; Revizyon indeksleri ve artık değerler matrisi ile ölçeğin yapısında değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı; Ölçek yapısının geçerlik ve güvenilirliği, faktörler arası korelasyon analizi, çıkarılan ortalama varyans, iç tutarlılık testi ve bileşik güvenilirlik testleriyle de ölçek yapısının geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilecektir.

Çalışmanın evrenini sportif etkinliklere katılan 18 yaş üstü lisanslı sporcular oluşturmaktadır. Örneklemini ise 2021-2022 yılında Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim gören 320 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin tümü aktif spor lisansına sahip olduklarını belirtmektedir. Dağıtılan anketler öğrenciler tarafından gönüllülük esası ile doldurulmuştur.

Oluşturulan ölçek taslağı uzman görüşleri neticesinde toplam 29 maddeden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra yaş, cinsiyet ve spor branşı gibi demografik özelliklerin belirlenmesini sağlayacak sorular sorulmuştur. Ölçeğin maddeleri 5'li likert tipi ile derecelendirilmeye çalışılmıştır. 5'li likert tipinde ki dereceler ise 1=Tamamen Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum ve 5=Tamamen Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.

Araştırmamızda ki verilerin analizi için SPSS 24 paket programı ile IBM Amos 24 programlarından yararlanılmıştır. SPSS 24 paket programı ile açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğe ait temel faktörler belirlenmiştir. Ardından Amos 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğin son halini alması sağlanmıştır.

Bulgular

Araştırmada belirlenen verilerin faktör analizi doğrultusunda uygun olup olmamasını gösteren KMO (Kaiser-Meyer Olkin) değeri 0,702 olarak tespit edilmiştir. Belirlenen KMO değeri araştırmanın verilerinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Yapılan faktör analizinde öncelikler değeri 1'den yüksek ve faktör yükü 0,32 den büyük veriler

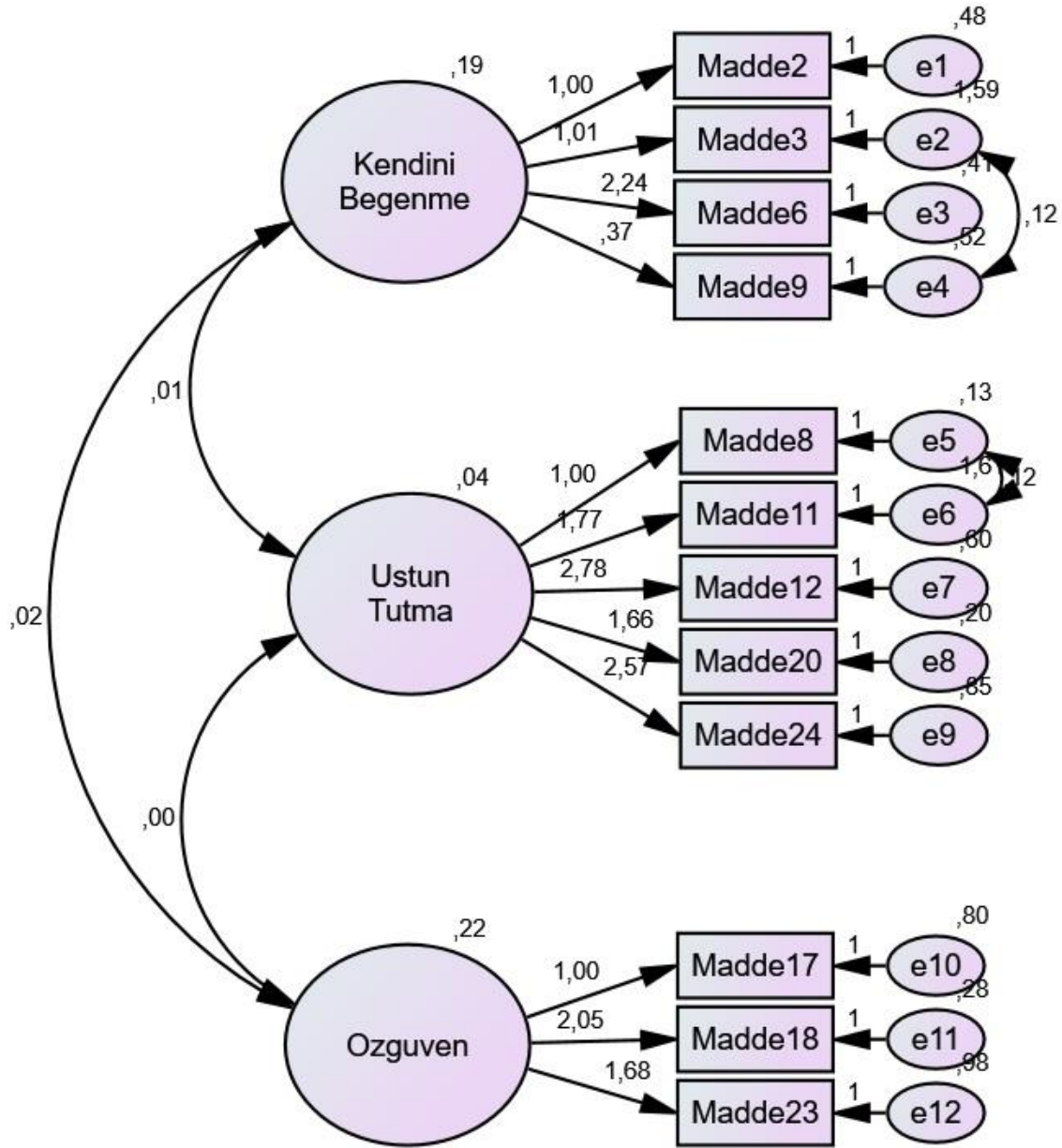
üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda ifadelerin tek bir faktöre yüklenmesi sağlanmış ve sonucunda 3 faktörlü 12 maddeli ölçek elde edilmiştir.

Tablo 1. Sporda Kibir Ölçeği ile İlgili Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

Madde No	Maddeler	α	Açıklanan Varyans	Faktör Yükleri
Faktör1	Kendini Beğenme Alt Boyutu	,787	19,221	
6	Konuyla ilgili bilgi sahibi olmasam da konuya vakıf olduğumu söylerim.			,929
2	Takımın tamamını ilgilendiren konularda arkadaşlarımla düşüncelerini dinlemeden yorum yaparım.			,791
3	Rakiplerimi/Takım arkadaşlarımla jest ve mimik hareketlerimle rahatsız edebilirim.			,526
9	Sporcu arkadaşlarıma karşı olumsuz olan davranışlarımla antrenörümü yansıtmam.			,514
Faktör2	Kendini Başkalarından Üstün Tutma Alt Boyutu	,766	17,091	
8	Takım arkadaşlarımla fikirlerini herkesin önünde küçük düşürürüm.			,718
24*	Kendimden küçük sporcu arkadaşlarımla problemlerini çözmek için elimden gelen yaparım.			,673
20*	Takım arkadaşlarımla görevlerine karşı saygılıyım.			,641
11	Kararlarımı kimseye açıklamayı gerekli görmem.			,563
12*	Takım arkadaşlarımla görüş, fikir ve düşüncelerini dinlemeye istekliyimdir.			,555
Faktör3	Özgüven Alt boyutu	,771	16,194	
18	Kendimi fazla ciddiye alırım.			,854
23*	Arkadaşlarımla dikkatini çekmek için duygusal bağ kurmaya ihtiyacım yoktur.			,799
17*	Düşüncelerim eleştirilirse sinirlenmekten kaçınırım.			,627
KMO: ,702		Toplam Açıklanan Varyans: 52,505		Genel Cronbach's Alpha: ,774

Tablo 1 incelendiğinde faktör1'i içeren ifadelerin bireyin kendini beğenme düzeyini açıklayan ifadelerden oluşmasından dolayı "Kendini Beğenme" olarak isimlendirilmiştir. Faktör2'yi içeren ifadeler bakıldığında başkalarından üstün olmayı tanımlayan ifadelerden dolayı "Kendini Başkalarından Üstün Görme" olarak isimlendirilmiştir. Faktör3 incelendiğinde ise bireyin kendine olan güveni ile ilgili ifadeler içerdiğinden bu faktör ise "Özgüven" olarak isimlendirilmiştir. Yapılan açıklayıcı faktör analizine göre toplam açıklanan varyans 52,505 ve ölçeğin genel Cronbach's Alpha değeri ise 0,774 olarak belirlenmiştir.

Açıklayıcı faktör analizinin (AFA) ardından belirlenen faktörler ve maddelere ait faktör yükleri ile IBM Amos 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizinin yapılması doğru görülmektedir(Hinkin, 1998). Açıklayıcı faktör analizi (AFA) ile belirlenen faktör numaraları ve yükleri Amos programı ile grafiksel model şeklinde açıklanmıştır. Bu işlem sonucundan doğrulayıcı faktör analizine (DFA) yönelik çıkan sonuçlar doğrultusunda aynı faktör altına bulunan maddeler arasında kovaryans oluşturularak çalışmanın değerleri uygun hale getirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1 Sporda Kibir Ölçeği Modeline Göre Doğrulayıcı Faktör Analizi Parametre Sonuçları

Şekil 1 bakıldığında ölçeğin kabul edilebilir düzeyi alması için kendini beğenme alt boyutunda bulunan madde 3 ile madde 9 arasında ve kendini başkalarından üstün tutma alt boyutunda ise madde 8 ile madde 11 arasında kovaryans oluşturulmuştur. Bu sayede ölçeğin doğrulayıcı faktör analizine (DFA) ilişkin uyum iyiliği indeksleri kabul edilebilir düzeye indekslenmiştir.

Model uyum konusunda araştırmacılar pek çok indeks ortaya çıkarmışlardır. Bu konuda çalışmalara bakıldığında 30'dan fazla uyum indeksi tespit edilmiştir (Hinkin, 1998). Bu indekslerin çoğu ise ölçek geliştirme alanında oldukça fazla kullanılmaktadır.

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizine Göre Uyum İndeksleri Tablosu

İncelenen Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri
X^2/sd	$0 \leq X^2/sd \leq 3$	$3 \leq X^2/sd \leq 5$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI \leq .97$
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$

Shmumackers ve Lomax (2004) tarafından belirlenen uyum indeksi tablosu tablo 2 de belirtilmiştir.

Tablo 3. Sporda Kibir Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Uyum İyiliği İndeksleri

Uyum İndeksi	Değer	Uyum Durumu
χ^2/sd	4,941	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	,043	Mükemmel Uyum
GFI	,939	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	,884	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	,981	Mükemmel Uyum
CFI	,968	Kabul Edilebilir Uyum

Yapılan DFA analizinden sonra değerler incelendiğinde tüm uyum indekslerinin değerlerinin Shmumackers ve Lomax (1996)'a göre kabul edilebilir değerler arasında olduğu saptanmıştır. Bununla beraber χ^2/sd , GFI, AGFI ve CFI değerlerinin kabul edilebilir uyum

gösterdiği görülmektedir. RMSEA ve NFI değerleri ise mükemmel uyum değerlerinde olduğu tespit edilmiştir (Tekin, 1996).

Tablo 3. Sporda Kibir Ölçeği Faktör ve Madde Dağılımı

No	Maddeler	α	Faktör Yükleri
Faktör1	Kendini Beğenme Alt Boyutu	,787	
1	Konuyla ilgili bilgi sahibi olmasam da konuya vakıf olduğumu söylerim.		,929
2	Takımın tamamını ilgilendiren konularda arkadaşlarımın düşüncelerini dinlemeden yorum yaparım.		,791
3	Rakiplerimi/Takım arkadaşlarımı jest ve mimik hareketlerimle rahatsız edebilirim.		,526
4	Sporcu arkadaşlarıma karşı olumsuz olan davranışlarımı antrenörüme yansıtmam.		,514
Faktör2	Kendini Başkalarından Üstün Tutma Alt Boyutu	,766	
5	Takım arkadaşlarımın fikirlerini herkesin önünde küçük düşürürüm.		,718
6*	Kendimden küçük sporcu arkadaşlarımın problemlerini çözmek için elimden gelen yaparım.		,673
7*	Takım arkadaşlarımın görevlerine karşı saygılıyım.		,641
8	Kararlarımı kimseye açıklamayı gerekli görmem.		,563
9*	Takım arkadaşlarımın görüş, fikir ve düşüncelerini dinlemeye istekliyimdir.		,555
Faktör3	Özgüven Alt boyutu	,771	
10	Kendimi fazla ciddiye alırım.		,854
11*	Arkadaşlarımın dikkatini çekmek için duygusal bağ kurmaya ihtiyacım yoktur.		,799
12*	Düşüncelerim eleştirilirse sinirlenmekten kaçınırım.		,627

Tablo 3 incelendiğinde sporda kibir ölçeği alt boyutları ve madde numaralarının son hali görülmektedir. Buna göre ölçek 3 alt boyut ve 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte kendini başkalarından üstün tutma alt boyutunda 6. 7. ve 9. maddeler ve özgüven alt boyutunda 11. ve 12. maddeler ters kodlanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sporun rekabetçi ruhu ve başarılı olma isteği tüm sporcularda ve spor dallarında oldukça önemlidir. Sporda başarılı olma isteğini etkileyen önemli fiziksel ve psikolojik etkenlerin olduğu literatür taramalarında araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Günümüzde spor psikologları tarafından sporculara verilen mental ve psikolojik destek sayesinde sporcuların

başarılarının artırılması amaçlanmaktadır. Psikolojik sorunlardan biri de kibir (hubris) sendromudur. Kibir sporcuların performansını doğrudan etkileyen psikolojik sorunların başında gelmektedir. Özellikle takım sporlarında kendi performansının yanı sıra takım arkadaşlarının da performanslarını doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir. Literatür taramalarına bakıldığında kibir (hubris) ve sporla ilgili ilişkilendirilmiş ölçeğin olmaması ve araştırmalar neticesinde performans ve başarı kavramlarını doğrudan etkileyeceği düşünüldüğünden kibir (hubris) sendromu ölçeğinin geliştirilmesi gerekli görülmüştür.

Yapılan ölçek geliştirme çalışması neticesinde ölçeğin son haline bakıldığında 3 alt boyut ve 12 sorudan oluştuğu kabul görmüştür. Buna göre ölçek kendini beğenme alt boyutunda 1. 2. 3. ve 4. sorulardan, kendini başkalarından üstün tutma alt boyutu 5. 6. 7. 8. ve 9. sorulardan ve son olarak özgüven alt boyutunda ise 10. 11. ve 12. sorulardan oluştuğu saptanmıştır. Ölçeğin likert tipi 5 dereceli likert olarak belirlenmiştir. En düşük derece “Kesinlikle Katılmıyorum“ ve en yüksek derece ise “Kesinlikle Katılıyorum“ şeklindedir. Ölçeğin puanlanmasında ortalama puanlar kullanılacaktır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 60 en düşük puan ise 12’dir. Buna göre puan arttıkça kibir düzeyinin arttığı düşük seviyede ise kibir düzeyinin düşük olduğu söylenmektedir.

Yapılan bu ölçek ile beraber gelecek dönemlerde bireysel ve takım sporlarında mücadele eden sporcuların mental ve psikolojik anlamda kibir teması üzerinden eksik yönler tespit edilerek performans ve başarı düzeylerine doğrudan katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca farklı alanlar ile uyarlama yapılarak ölçeği diğer alanlarda da kullanılabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Robinson, G. (2016). Making sense of hubris. Garrard, P. (Eds.), *The intoxication of power: Interdisciplinary insights*. Palgrave Macmillan UK: Springer.
- Jakovljević, M. (2011). Kibir sendromu ve politik psikiyatriye yeni bir bakış açısı: toplum yanlısı davranışları, kamu yararını ve medeniyetimizin güvenliğini koruma ihtiyacı. *Psikiyatri danubina*, 23(2.), 136-138.
- Owen, D., Davidson, J. (2009). Hubris syndrome: An acquired personality disorder? A study of US Presidents and UK Prime Minister over the last 100 years. *Brain*, 132(5), 1396-1406.
- Rijsenbilt, A., Commandeur, H. (2013). Narcissus mahkeme salonuna girer: CEO narsisizmi ve sahtekarlığı. *İş ahlakı dergisi*, 117(2), 413-429.

- Claxton, G., Owen, D., Sadler-Smith, E. (2015). Hubris in leadership: A peril of unbridled intuition? *Leadership*, 11(1), 57-78.
- Timuroğlu, K., İşcan, Ö. F. (2008). İşyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 239-264.
- Erdemli, A. (2008). *Spor Yapan İnsan*. İstanbul: E Yayınları, ss. 125.
- Bayrak, M., Tunçkol, H.M. (2012).Sporda emeklilik olgusu ve emeklilik uyum modelleri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14 (2): 150-156.
- Web1. <https://www.fanatik.com.tr/futbolcularin-ego-kokan-sozleri-haber-fotograf-1268203>.
Erişim Tarihi: 07.06.2022
- Hinkin, T.R. (1998). A Brief tutorial on development of measures for use in survey questionnaires. *Organizational Research Methods*, 1(1): 104-121.
- Schumacker, R.E., Lomax, R.G. (2004). A Beginner's guide to structural equation modeling. Psychology Press.
- Tekin, H. (1996). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (9.Baskı). Ankara: Yargı Yayınları.